

تسلیحات، خلع سلاح و امنیت بین‌المللی

چکیده ای از کتاب سال ۲۰۰۴
موسسه تحقیقاتی صلح بین‌المللی استکهلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تسلیحات، خلع سلاح و امنیت بین‌المللی

چکیده‌ای از کتاب سال ۲۰۰۴
موسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم
(SIPRI)

به کوشش: حسین قربانی

مؤسسه مطالعات سیاسی فرهنگی اندیشه ناب

تسلیمات، خلع سلاح و امنیت بین‌المللی
چکیده‌ای از کتاب سال ۲۰۰۴
مؤسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم (SIPRI)

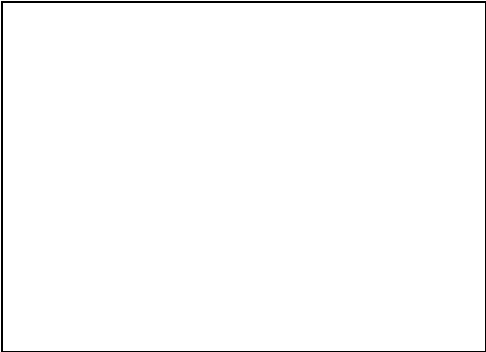
به کوشش: حسین قربانی

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۳

ناشر: اندیشه ناب

تهران: خیابان اقدسیه، خیابان فیروزبخش،

کوچه بیژن، شماره ۱۳، تلفن: ۲۲۸۲۶۱۷ - ۲۲۸۶۴۷۹

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۵	سازمانها و روابط اروپایی - آتلانتیک
۶	درگیریهای مسلحانه مهم
۸	جنگ عراق: مواجهه و چالشهای درازمدت
۹	عملیاتهای چندجانبه صلح
۱۰	تحقق عدالت پس از ختم منازعه: تحولات دیوانهای بین‌المللی
	چندجانبه‌گرایی جدید در سیاست امنیتی چین و تاثیر آن بر منطقه
۱۱	آسیا - پاسیفیک
۱۲	اصلاح دفاع ملی و اتحادیه آفریقا
۱۳	اصلاح بخش امنیتی در غرب شبه جزیره بالکان
۱۴	هزینه‌های نظامی
۱۵	هزینه‌های نظامی خاورمیانه پس از جنگ عراق
۱۶	تولید تسلیحات
۱۷	صنایع تسلیحاتی روسیه، اوکراین و بلاروس
۱۸	معاملات بین‌المللی اسلحه
۲۰	دفاع موشکی بالستیک
۲۱	صادرکنندگان تکنولوژی موشک بالستیک
۲۲	نوآوری نظامی در علم و تکنولوژی: آمریکا و اروپا
۲۳	روندهای مهم کنترل تسلیحات و عدم اشاعه
۲۴	کنترل سلاحهای هسته‌ای و عدم اشاعه
	سلاحهای میکروبی و شاخصهای بالقوه فعالیت‌های مربوط به سلاحهای
۲۶	میکروبی
۲۷	پیشرفتهای جنگ شیمیایی و میکروبی و کنترل تسلیحات
۲۸	اپیدمی سارس: کنترل بیماریهای مسری و تهدید سلاحهای میکروبی
۲۹	کنترل سلاحهای متعارف
۳۰	کنترل نقل و انتقالات و برنامه‌های انهدام
۳۱	خروج از قراردادهای کنترل تسلیحات
	قراردادهای خلع سلاح و کنترل تسلیحات و قراردادهای حقوق بشردوستانه
۳۲	در زمینه منازعات مسلحانه که تا ژانویه ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا شده‌اند
۳۵	قراردادهایی که تا ژانویه ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا نشده‌اند

مقدمه

موسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم یک موسسه مستقل برای تحقیق درباره مسائل مربوط به صلح و منازعه به خصوص در ارتباط با خلع سلاح و کنترل تسلیحات می‌باشد. این موسسه در سال ۱۹۶۶ به مناسبت گذشت ۱۵۰ سال از آخرین جنگی که سوئد در آن شرکت داشته است، تاسیس شد. بودجه مالی این موسسه عمدتاً با کمکهای اعطایی دولت سوئد و تصویب پارلمان این کشور تامین می‌شود. با وجود این، کارکنان و هیئت امنای موسسه بین‌المللی هستند. این موسسه همچنین دارای یک کمیته مشورتی است که به عنوان یک ارگان مشورتی بین‌المللی عمل می‌کند.

اهداف مطالعاتی این موسسه عبارتند از:
 افزایش شفافیت در عرصه خلع سلاح و کنترل تسلیحات؛
 کمک به پیشگیری از منازعه و حل و فصل مسالمت‌آمیز آن؛
 اطلاع‌رسانی در عرصه وسیع.
 SIPRI یافته‌های تحقیقاتی خود را در قالب کتاب و نیز بر
 روی اینترنت منتشر می‌کند.

نشانی اینترنتی این موسسه <http://www.sipri.org> می‌باشد.
 جزوه حاضر چکیده‌ای از یافته‌ها و اطلاعاتی است که در
 کتاب سال ۲۰۰۴ موسسه با عنوان

SIPRI Yearbook 2004

Armaments, Disarmament and International Security

درج شده که دارای ۸۵۹ صفحه بوده و توسط انتشارات
 آکسفورد انگلیس منتشر شده است. کتاب سال SIPRI از سال
 ۱۹۶۹ به طور منظم چاپ شده است. این کتاب حاوی اطلاعات
 عینی و آخرین تجزیه و تحلیل‌های ارائه شده از سوی
 پژوهشگران این موسسه و دیگر کارشناسان بین‌المللی درباره
 ابعاد مهم خلع سلاح، کنترل تسلیحات و صلح و امنیت
 می‌باشد. در کتاب سال ۲۰۰۴ SIPRI بحران عراق حلقه وصل
 تمام تجزیه و تحلیل‌های ارائه شده در زمینه ابعاد مختلف امنیت
 بین‌المللی می‌باشد. با وجود این، کتاب مزبور دیگر روندهای
 بین‌المللی، هم در سطح جغرافیایی و هم موضوعی را نیز
 بررسی می‌کند. علاوه بر زبان انگلیسی، این کتاب به زبانهای
 عربی، چینی، روسی و اوکراینی نیز منتشر می‌شود. نیز،

نسخه‌ای از چکیده حاضر به زبانهای انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، اسپانیایی و سوئدی در نشانی زیر قابل دسترسی است:

<http://editors.sipri.org/recpubs/html>

سفارش کتاب سال ۲۰۰۴ از طریق نشانی اینترنتی زیر

امکان‌پذیر است:

<http://www.sipri.org/pubs/bookorder/html>

جهت کسب اطلاعات بیشتر درباره انتشارات جدید SIPRI

به نشانی زیر نگاه کنید:

<http://editors.sipri.org/recpubs/html>

موسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم از هرگونه اظهار

نظر درباره موضوعات مندرج در این کتاب استقبال می‌کند.

شما می‌توانید نظرات خود را به نشانیهای زیر بفرستید:

Stockholm International Peace Research Institute

Signalistgatan 9

SE-169 70 Solna

Tel: + 46 8 / 655 97 00

Fax: + 46 8 / 655 97 33

E-mail: sipri@ipri.org

Internet URL: <http://www.sipri.org>

سازمانها و روابط اروپایی - آتلانتیک

- به دنبال ایجاد تفرقه در روابط اروپا - آمریکا و نیز چالشهایی میان روابط خود اروپاییها در جریان جنگ عراق، اقدامات سریعی به منظور احیای اجماع در روابط فوق اتخاذ شد که به تعدیل مهمی در ناتو و اتحادیه اروپایی انجامید. انفجار بزرگ و گسترش هر دو نهاد و نیز تغییر دکترین ناتو از دفاع سرزمینی به عملیاتی واکنش سریع در مقیاس وسیع و طبق برنامه ادامه یافت.

- معلوم شد که تصویب قانون اساسی جدید اتحادیه اروپایی طبق جدول زمانبندی شده در دسامبر ۲۰۰۳ عملی نیست. با وجود این، مبانی مفهومی و عملیاتی سیاست دفاعی و امنیتی اروپا با برداشتن چندین گام، شامل تصویب اولین استراتژی امنیتی اتحادیه اروپایی، از ماه ژوئن به بعد تقویت شد.

- تحولات سال ۲۰۰۳ نشان داد که در حوزه امنیت رسیدن به هرگونه پیشرفت در چارچوب سازمان امنیت و همکاری اروپا^۱ در آینده نزدیک بعید است.

- کشورهای بالکان به طرق مختلف و با پیشرفتهای متعدد به ایجاد دموکراسی و تثبیت اوضاع اقتصادی خود پرداختند.

- روسیه در سیاست داخلی خود با توان بیشتری به دنبال ایجاد دموکراسی هدایت شده بود و در عین حال، حتی به قیمت آسیب دیدن روابطش با غرب، درصدد احیای نفوذ خود بر کشورهای همسایه بود.

1- OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe

درگیریهای مسلحانه مهم

- در سال ۲۰۰۳ تعداد ۱۹ درگیری مسلحانه مهم در ۱۸ منطقه در جریان بود. البته، این تعداد درگیری و منطقه مربوطه، در مقایسه با سال ۲۰۰۲ که ۲۰ مورد درگیری در ۱۹ منطقه جریان داشتند، کمتر بود. از ۱۹ درگیری مهم ۲۰۰۳، چهار مورد در آفریقا و هشت مورد در آسیا جریان داشتند.

- در ۱۴ سال پس از جنگ سرد، تعداد ۵۹ درگیری مهم در ۴۸ منطقه مختلف به وقوع پیوسته است. تعداد درگیریهای مسلحانه سال ۲۰۰۳ در مقایسه با هر یک از سالهای دوره مزبور بجز سال ۱۹۹۷ که شاهد ۱۸ درگیری بود، کمتر است.

- در سال ۲۰۰۳ دو درگیری بین‌دولتی در جریان بود: درگیری میان عراق و ائتلاف چندجانبه؛ و درگیری هند و پاکستان.

- امروزه اکثر درگیریهای مهم داخلی هستند. تداوم جنگهای داخلی و عدم امکان حل و فصل سریع آنها در سال ۲۰۰۳ در منازعه فلسطین - اسرائیل و نیز کلمبیا پدیدار بود.

- امکان تصاعد سریع و ناگهانی شدت بحران در منازعاتی همچون برون‌دی، ساحل عاج، اندونزی، لیبیا و سودان (دارفور) کاملاً مشهود بود. تمرکز بین‌المللی فعلی بر تهدید تروریسم بر روی استراتژیها، شدت و مدت منازعات درونی همچون مورد اندونزی و فلیپین موثر بود.

- همچنان که در افغانستان، ساحل عاج، عراق و سریلانکا مشاهده می‌شود، بازیگران خارجی نمی‌توانند صلح را سریعاً ایجاد کنند. در سال ۲۰۰۳ معلوم شد که تنها از طریق مشارکت مداوم و فراگیر بازیگران خارجی است که می‌توان منازعات داخلی را پایان داد. توافقات صلح لیبیا و سودان نشان می‌دهند که مساعدت، میانجیگری و حمایت خارجی در کمک به طرفین جنگ برای ختم منازعه از طریق مذاکره موثر می‌باشد.

مناطق مربوط به ۱۹ درگیری مسلحانه مهم سال ۲۰۰۳

آسیا	آفریقا
هندوستان (کشمیر)* هند - پاکستان* اندونزی* میانمار (برمه) نپال* فیلیپین (۲ مورد) سريلانكا	الجزایر بروندی لیبریا* سودان
آمریکا	خاورمیانه
کلمبیا پرو ایالات متحده آمریکا	عراق* اسرائیل ترکیه
اروپا	
روسیه	

* هر کدام از این شش منازعه در سال ۲۰۰۳ موجب کشته شدن ۱۰۰۰ نفر یا بیشتر شدند. منازعه مربوط به ایالات متحده به درگیری میان شبکه القاعده و ایالات متحده و شرکای ائتلافی آن برمی‌گردد. منازعات جدیدی که در سال ۲۰۰۳ شروع شده‌اند، عبارتند از: عراق، لیبریا و سودان.

جنگ عراق: مواجهه و چالشهای درازمدت

- عملیات آزادسازی عراق روز ۲۰ مارس ۲۰۰۳ شروع شد. در تاریخ ۹ آوریل نیروهای آمریکایی مرکز بغداد را به کنترل خود درآوردند و حکومت عراق سرنگون شد. عملیتهای اصلی در تاریخ ۱ می ۲۰۰۳ به پایان رسید، اما تا می ۲۰۰۴ نیروهای ائتلاف موقت در عراق همچنان فعال بودند.

- احتمالاً جنگ عراق یکی از بحث برانگیزترین منازعات عصر حاضر خواهد بود. این جنگ بدون مجوز صریح شورای امنیت سازمان ملل آغاز شد و میزان تهدید ناشی از سلاحهای کشتار جمعی عراق موضوع بحث بود.

- در اثر این عملیات، رژیم صدام حسین به طور موفقیت‌آمیز سرنگون شد، اما هیچ سلاح کشتار جمعی پیدا نشد و پس از پایان جنگ مشکلات امنیتی جدی همچنان ادامه دارد.

- از نظر برخی، کره شمالی، ایران و سوریه محتمل‌ترین اهداف آمریکا برای تغییر رژیم بعدی بودند. با وجود این، مشکلات مربوط به ایجاد ثبات پس از جنگ و هزینه‌های درازمدت آن، ایده ایجاد رویه‌ای برای فعالیتهای آمریکا در دیگر مناطق جهان را با توجه به وضعیت عراق به چالش می‌کشند.

- جنگ عراق با ایجاد خط مقدم نبرد و افزایش روحیه مقاومت عربی و اسلامی در این کشور، شاید مشکلات ناشی از تروریسم بین‌المللی را تشدید کرده است. در عین حال، با طرح بحث جدید مربوط به آینده سیاسی خاورمیانه بزرگ، جنگ عراق فرصتی برای پرداختن به ریشه‌های عمیق تروریسم اسلامی افراطی پدید آورده است.

عملیاتهای چندجانبه صلح

- در سال ۲۰۰۳ تعداد ۱۴ بار نیروهای چندجانبه صلح اعزام شدند (پس از پایان جنگ سرد بیشترین نیروهای چندجانبه صلح در این سال اعزام شده‌اند).

- در سال ۲۰۰۳ تعداد ۵۲ نیروی چندجانبه صلح مشغول فعالیت بودند که نسبت به سال ۲۰۰۲ چهار مورد افزایش دیده می‌شود. مأموریت این نیروها از سوی مراجع زیر انجام یا هدایت می‌شد:

سازمان ملل: ۱۴ هیئت حفظ صلح، ۴ هیئت سیاسی و ایجاد صلح و یک عملیات چندجانبه انجام شده توسط ائتلاف خاص دولت‌ها و بر اساس مجوز سازمان ملل.

سازمان امنیت و همکاری اروپا: ۱۰

ناتو: ۴

روسیه و کشورهای مشترک المنافع: ۳

اتحادیه آفریقا: ۵

جامعه اقتصادی دولت‌های غرب آفریقا: ۲

جامعه اقتصادی و پولی آفریقای مرکزی: ۱

سازمان‌های دیگر و یا ائتلاف خاص کشورها: ۷

- نقش سازمان ملل در ایجاد صلح پس از ختم منازعه در دو مورد از سه نیروی جدید سازمان ملل - در ساحل عاج و عراق - مشهود بود.

- انجام ۱۱ عملیات صلح با استفاده از طیفی از بازیگران منطقه‌ای نشان دهنده تفوق فزاینده سازمان‌های منطقه‌ای و

ائتلافهای خاص در ماموریتها و نیز تنوع نوع مشارکت آنهاست، از جمله عملیاتهای فرامنطقه‌ای اتحادیه اروپایی در جمهوری دموکراتیک کنگو و ناتو در افغانستان.

- در ۱۸ عملیات سازمان ملل در مجموع ۴۱۱۸۸ نفر نظامی، ۴۶۴۲ نفر پلیس و ۳۵۸۰ نفر غیرنظامی شرکت داشتند. مجموع هزینه عملیاتهای مزبور ۲/۳ میلیارد دلار آمریکا بود. سازمانهای منطقه‌ای و ائتلاف کشورهای خاص ۳۴ ماموریت انجام دادند که ۲۱۱۲۹۴ نفر نظامی، ۱۰۰۸ پلیس و ۱۰۷۴ غیرنظامی در آنها شرکت داشتند. کل هزینه‌های این عملیاتها در سال ۲۰۰۳ حداقل ۵۸/۱ میلیارد دلار آمریکا بود.

تحقق عدالت پس از ختم منازعه: تحولات دیوانهای بین‌المللی

- در سال ۲۰۰۳ دیوان بین‌المللی کیفری^۱ کاملاً فعال شد. اولین اقدام دیوان بررسی اوضاع منطقه آیتوری در جمهوری دموکراتیک کنگو و اوگاندا خواهد بود. در این سال آمریکا همچنان مخالفت خود را با دیوان بین‌المللی کیفری اعلام کرد.

- د/دگاههای دوگانه - که بخشی از آنها بین‌المللی و بخشی دیگر ملی است - مثل دادگاه ویژه سیرالئون و دفترهای ویژه کامبوج فعال شدند.

- دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و دیوان کیفری بین‌المللی رواندا وارد مرحله تکمیل استراتژیهای خود شدند که آنها را قادر خواهد ساخت تا تمام فعالیتهای خود را تا سال ۲۰۱۰ به پایان برسانند.

- دیوان خاص عراق، به عنوان یک دیوان داخلی با مشارکت بین‌المللی اندک، تاسیس شد. مشارکت بین‌المللی در این دیوان به موارد زیر محدود خواهد بود: مشاوران، ناظران و قضات خاص. مشاوران از اختیارات محدودی برخوردارند و مشخص نیست که اگر دیوان استانداردهای بین‌المللی را رعایت نکند، آنها این تخطی را باید به کدام مرجع گزارش کنند.

- جامعه بین‌المللی بیش از یک میلیارد دلار در مورد دیوانهای بین‌المللی هزینه کرده است. با توجه به تاسیس چندین دیوان، موضوع تامین مالی آنها به یک مسئله مهم تبدیل شده است.

- تحولات سال ۲۰۰۳ نشان می‌دهد که تلاش برای تحقق عدالت به عنوان بخش مهمی از ایجاد صلح پس از منازعه به صورت یک هنجار بین‌المللی پذیرفته شده است. برای کاهش موثر شکاف عدم مجازات تلفیقی از ابزارهای قضایی واقعی در سطوح مختلف جهانی، بین‌المللی و ملی لازم است.

چندجانبه‌گرایی جدید در سیاست امنیتی چین و تاثیر آن بر منطقه آسیا - پاسیفیک

- چین به طور فزاینده‌ای به یک شرکت کننده فعال در مسائل امنیتی چندجانبه تبدیل شده و ابتکار عمل حفظ مکانیسم‌های امنیت منطقه‌ای جدید را به دست گرفته است. گام‌های فوق نشان دهنده تحولی پویا در سیاست خارجی کلان چین بوده و به نفوذ سیاسی و نقش امنیتی فزاینده‌ای برای این کشور منتهی شده است.

- مشارکت در مجمع منطقه‌ای آسه آن چین را قادر ساخته تا روابط را با همسایگانش توسعه بخشد. این مشارکت همچنین فرصتی برای پیشگیری از منازعات فراهم می‌سازد.

- در چارچوب سازمان همکاری شانگهای، چین از نظر اقدامات نظامی اطمینان‌ساز به پیشرفتهایی دست پیدا کرده و دست‌کم دو مانور نظامی چندجانبه برگزار کرده است.

- چین به یک شرکت کننده ثابت ماموریت‌های نظامی حفظ صلح تبدیل شده و اخیراً به ماموریت پلیس انتظامی در تیمور - لسته کمک کرده است.

- یک شاخص مهم دیگر در پیشرفت چین عبارت از این خواهد بود که آیا این کشور قادر خواهد بود تعارض میان چندجانبه‌گرایی و مخالفت دائمی آن با دخالت کشور ثالث در مسائل مربوط به تایوان را (که یک امر داخلی تلقی می‌کند) حل بکند.

- موانع احتمالی در راه پیشرفت چین در زمینه مسائل امنیتی چندجانبه عبارتند از: تنش‌های حل نشده میان چین و ژاپن و عدم توافق استراتژیک اساسی چین و آمریکا.

اصلاح دفاع ملی و اتحادیه آفریقا

- تحول دفاع و امنیت آفریقا در سال ۲۰۰۳ فرآیند ناموزونی را طی کرد. در این سال شورای صلح و امنیت اتحادیه آفریقا و مشارکت جدید برای توسعه آفریقا به وجود آمدند، سیاست دفاعی و امنیتی مشترک آفریقا تدوین شد و نیروی آماده باش آفریقا تشکیل گردید.

- در چارچوب اتحادیه آفریقا، جامعه اقتصادی دولتهای غرب آفریقا، تشکیلات بین‌المللی توسعه و جامعه توسعه جنوب آفریقا تغییری استراتژیک برای تقویت حفظ صلح در آفریقا و کسب توان مداخله شکل می‌گیرد و استراتژیهای صلح و امنیتی جدیدی برای دادن نقشی بیشتر به این سازمانها در مدیریت و حل منازعات آفریقا تدوین می‌شوند.

- در سال ۲۰۰۳ بررسیهای امنیتی، گزارشهای نظامی و ابتکارات تجدید ساختار دفاعی در غنا، موزامبیک، رواندا، سنگال، سیرالئون، آفریقای جنوبی و اوگاندا در حال انجام بود.
- منازعات الجزایر، بروندي، لیبریا و سودان نشان می‌دهند که دستیابی به صلح و امنیت در آفریقا نیازمند یک فرآیند طولانی است.

- چالشهای کلیدی آفریقا در مسائل دفاعی عبارتند از:
ظرفیت سازی در سطح ملی، مقابله با خطر رقابت /برقدرتهای آفریقایی به منظور کسب موقعیت مسلط در سازمانهای آفریقایی و ممانعت از خطر افزایش تواناییها در عرصه نظامی و غیرنظامی.

اصلاح بخش امنیتی در غرب شبه جزیره بالکان

- اصلاح بخش امنیتی در سراسر غرب شبه جزیره بالکان با خطر چالشهای دوگانه انتقال از سوسیالیسم دولتی و آثار بر جای مانده از منازعات مسلحانه و پاکسازیهای قومی اخیر مواجه است. در این منطقه با توجه به پدیده ضعف دولتها، جوامع از هم گسسته و وقوع جرائم و فسادهای سازمان یافته، معضلات مشترکی بروز می کند.

- در آلبانی، اصلاح ارتش و پلیس به دلیل فساد و نادیده گرفتن اصول مسلم دموکراسی، همچون دخالت در رسانهها، عقیم مانده است. همچنین، پیشرفت در اصلاحات نهادی، تقویت دولت مرکزی و محلی و مبارزه با فساد و جرائم سازمان یافته کند بوده است.

- در بوسنی و هرزگوین، یک چالش کلیدی احیای میزان اندکی اقتدار و کنترل برای سازمانهای مرکزی ضعیف در حوزه مسائل امنیتی است.

- کرواسی به عنوان یک عضو معتبر ناتو به اصلاحات امنیتی خود مشغول است.

- جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق مشغول اصلاحاتی مشابه است، اما در ایجاد نیروهای امنیتی داخلی که اقلیت آلبانی تبار در آن نماینده داشته و بدان احترام بگذارند، با مشکل مواجه است.

- صربستان و مونته نگرو، برخلاف آغاز دیر هنگام اصلاحات دفاعی داخلی، هم اکنون برای عضویت در برنامه مشارکت برای صلح ناتو تلاش می‌کند. مسأله وضعیت نهایی کوزوو که از سال ۱۹۹۹ به تحت‌الحمایگی سازمان ملل درآمد است، عامل دیگری برای بی‌ثباتی این استان و کل منطقه است. جامعه بین‌المللی به طور مستقیم و از طریق کنترل برخی کارکردها و سیاستهای امنیتی و با تلاش برای تحقق عدالت پس از منازعه، اصلاحات را هدایت می‌کند. در عین حال، اقدامات جامعه بین‌المللی حس کنترل بر اصلاح بخش امنیتی را کاهش می‌دهد.

هزینه‌های نظامی

- هزینه‌های نظامی جهان در سال ۲۰۰۳ به میزان ۹۵۶ میلیارد دلار (بر اساس ارزش اسمی دلار آمریکا) رسید که نسبت به گذشته حدود یازده درصد افزایش داشت. این افزایش چشمگیر عمدتاً به دلیل هزینه‌های بعدی آمریکا در جنگ عراق بود.

- تقریباً نیمی از هزینه‌های نظامی جهان مربوط به آمریکا بود. پس از کاهش هزینه‌های نظامی در سالهای ۱۹۹۸ - ۱۹۹۷ و افزایش متوسط هزینه‌ها بین سالهای ۲۰۰۱ - ۱۹۹۸، بودجه‌های تکمیلی جنگ در افغانستان و عراق در پی حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به افزایش گسترده هزینه‌های نظامی آمریکا در ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ انجامید.

- سهم دیگر هزینه کنندگان عمده (چین، فرانسه، ژاپن و انگلیس) از کل هزینه‌های نظامی جهان هر کدام ۴/۵٪ بود.

- ۷۵٪ هزینه‌های نظامی جهان از سوی ۳۲ کشور دارای بیشترین درآمد صرف شده است که هزینه‌های نظامی آنها در مقایسه با کمک‌های توسعه‌ای رسمی ۱۰ برابر بیشتر بود.

- هزینه‌های نظامی نه تنها در آمریکا بلکه در دیگر کشورهای بزرگ افزایش پیدا کرده است. اما این افزایش در بین کشورهای اخیر کمتر بوده است.

هزینه‌های نظامی آمریکا در چند سال آینده افزایش خواهد یافت، اما سرعت افزایش احتمالاً پائین خواهد بود. معلوم نیست آیا در درازمدت نیز سطح فعلی هزینه‌ها از نظر سیاسی و اقتصادی تداوم خواهد داشت یا نه.

هزینه‌های نظامی خاورمیانه پس از جنگ عراق

- در سال ۲۰۰۳ هزینه‌های نظامی در خاورمیانه تقریباً ۱۰٪ افزایش داشت. در مقایسه با مدت ده ساله بین ۲۰۰۳ - ۱۹۹۴ این رقم دو برابر نرخ سالانه قبلی بود. با وجود این، تاثیر کلی جنگ عراق بر هزینه نظامی خاورمیانه در مقایسه با جنگ خلیج [فارس] در سال ۱۹۹۱ کمتر بود که در اثر آن هزینه‌های نظامی در این منطقه تا ۳۴٪ افزایش داشت.

- افزایش هزینه‌های نظامی در سال ۲۰۰۳ عمدتاً از سوی دو کشور همجوار عراق یعنی ایران و کویت بود. ایران و کویت هزینه‌های نظامی خود را در سال ۲۰۰۳ به ترتیب ۲۵٪ و ۳۶٪ افزایش دادند.

- عربستان سعودی (دارای بیشترین هزینه نظامی در منطقه) هزینه‌های خود را تنها اندکی افزایش داد، در حالی که اسرائیل هزینه‌های خود را در سال ۲۰۰۳ کاهش داد. به نظر می‌رسد که در دو کشور مزبور فشارهای داخلی بیش از جنگ عراق در افزایش هزینه‌های نظامی موثرند.

دیگر عوامل کاهش تاثیر جنگ عراق بر هزینه‌های نظامی عبارتند از: شرکت نکردن بسیاری از کشورهای خاورمیانه در جنگ، نارضایتی از جنگ در بین مردم منطقه و ظرفیت محدود آنها در جذب تجهیزات نظامی بیشتر.

تولید تسلیحات

- کل فروش اسلحه ۱۰۰ کارخانه بزرگ تولید کننده اسلحه به جز چین در سال ۲۰۰۲ حدود ۱۹۲ میلیارد دلار (بر اساس ارزش اسمی) برآورد شده است که در مقایسه با سال قبل حدود ۱۴٪ افزایش نشان می‌دهد.

- در حال حاضر سه روند مسلط در زمینه صنعت اسلحه سازی در سطح جهانی مشاهده می‌شود. در سطح کارخانجات، فروش تسلیحات رو به افزایش است؛ و یک جهت گیری مجدد به سمت توسعه بخشهایی همچون الکترونیک، ارتباطات، تکنولوژی اطلاعاتی و خدمات شکل گرفته است. در سطح صنایع، فرآیند تمرکز، با سرعتی کمتر، همچنان ادامه دارد.

- جنگ عراق تحولات کلیدی صنایع اسلحه‌سازی را برجسته‌تر و شاید تقویت کرد. برنده بسیاری از قراردادها شرکتهای نظامی خصوصی بودند. موفقیت توانان تکنولوژیهای جدید و قدیمی رقیب احتمالا به بحثی مداوم بر سر سیاستهای تامین تسلیحات خواهد انجامید.

دفاع موفق: هماهنگی صنایع آمریکا و اروپا نیازمند اصلاح محدودیتهای آمریکا درباره هماهنگی با کشورهای دوست و نیز تشدید کنترل بر مصرف کننده نهایی و انتقال تکنولوژی در سطح بین‌المللی خواهد بود.

فروش اسلحه ۵ کارخانه بزرگ اسلحه سازی در جهان (بجز چین)، ۲۰۰۲	
بوئینگ (ایالات متحده)	۲۰/۵ میلیارد دلار آمریکا
لاکهد مارتن (ایالات متحده)	۱۸/۹ میلیارد دلار آمریکا
نورتروپ گرومان (ایالات متحده)	۱۷/۸ میلیارد دلار آمریکا
ریتیون (ایالات متحده)	۱۵/۳ میلیارد دلار آمریکا
باء سیستمز(انگلستان)	۱۴ میلیارد دلار آمریکا

صنایع تسلیحاتی روسیه، اوکراین و بلاروس

- از سال ۱۹۹۸ محصولات صنعت اسلحه سازی روسیه به سرعت افزایش یافته است، اما این رشد عمدتاً ناشی از سفارشهای خارجی بوده است. نیروی کار و منابع سرمایه‌ای روسیه در نازل‌ترین حد بازسازی شده‌اند و تجدید ساختار به منظور ایجاد شرکتهای بزرگتر کمتر از حد مورد انتظار پیش رفته است.

- صادرات اسلحه روسیه در سال ۲۰۰۳ شاهد یک رکورد بود، اما تداوم این سطح بسیار مشکل خواهد بود. چشم‌انداز صنعت اسلحه‌سازی روسیه مبهم است. این امر به خصوص به سرعت تجدید ساختار صنایع و میزان تولید شرکتهای خصوصی هم به منظور صادرات و هم برای نیروهای مسلح داخلی بستگی دارد.

- با توجه به قصد رهبری اوکراین به تقویت روابط با اتحادیه اروپایی و ناتو، شاید اوکراین تصمیم به کاهش وابستگی خود به روسیه و نیز افزایش ارتباط با غرب و شرکتهای اسلحه‌سازی اروپای مرکزی بگیرد.

- در پنج سال آینده احتمالاً بلاروس کمترین میزان تامین سیستمهای تسلیحاتی را خواهد داشت. بعید است که بلاروس به عنوان یک بازیگر پیشرو در صادرات اسلحه باقی بماند.

- صنایع اسلحه‌سازی روسیه و بلاروس به شدت به هم مرتبطند. چشم‌انداز بهتر صنایع تسلیحاتی اوکراین و بلاروس تا حدود بسیار زیادی به پیشرفت روابط آنها با روسیه بستگی دارد.

معاملات بین‌المللی اسلحه

- در طول پنج سال میان ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ پنج کشور بزرگ تولید کننده اسلحه در جهان (آمریکا، روسیه، فرانسه، آلمان و انگلیس) ۸۱ درصد معاملات سلاحهای متعارف را انجام داده‌اند. - در سال ۲۰۰۳ حدود ۲۱ درصد معامله اسلحه از سوی آمریکا بود و این کشور برای سومین سال متوالی بعد از روسیه در جایگاه دوم قرار داشت.

- بین سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳، ۳۵ درصد واردات اسلحه، به پنج کشور بزرگ وارد کننده اسلحه (چین، یونان، ترکیه، هند و انگلیس) اختصاص یافته است.

- به نظر می‌رسد که جنگ عراق در سال ۲۰۰۳ تاثیر مهمی بر سفارش سلاحهای متعارف مهم نداشت. در عوض، به نظر می‌رسد این جنگ تأییدی بر تصمیمات قبلی، به خصوص تصمیمات اتخاذ شده در زمان جنگ افغانستان بود. همچنین، جنگ عراق علاقه به سلاحهای جدیدی همچون موشکهای دقیق هدایت شونده فراتر از برد دید، دفاع ضد موشک بالستیک، سیستمهای دفاعی، هواپیماهای بدون سرنشین و سیستمهای دفاع هوایی قابل حمل^۱ را در سطح بین‌المللی افزایش داد.

- ارزش مالی تجارت اسلحه در سال ۲۰۰۲ با توجه به برآورد مبتنی بر گزارشهای رسمی دولتها و اطلاعات دریافتی از شرکتها در مورد صادرات اسلحه بین ۳۴-۳۶ میلیارد دلار بود.

1- MANPADS: man-portable air defence systems

- در سال ۲۰۰۳ تحریم نظامی بین‌المللی جدیدی اتخاذ گردید: در ۲۸ جولای ۲۰۰۳ شورای امنیت سازمان ملل یک تحریم اجباری صادرات اسلحه و دیگر کمک‌های نظامی به برخی گروه‌های مسلح جمهوری دموکراتیک کنگو را تصویب کرد.

- در تاریخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۰۳ تحریم‌های سازمان ملل علیه لیبی برداشته شد و تحریم سازمان ملل علیه عراق بعد از اتمام درگیری‌های نظامی و تاسیس تشکیلات موقت ائتلاف در می‌همین سال تعدیل شد.

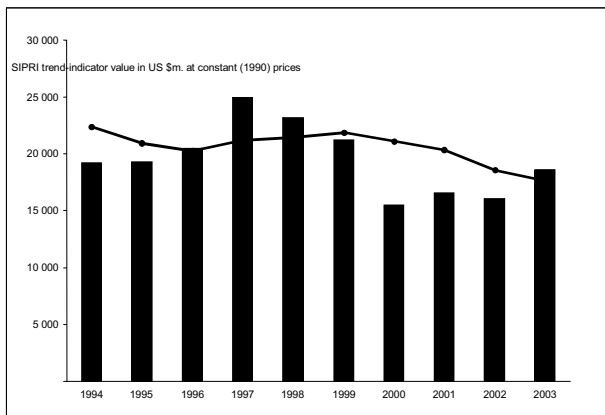
پنج صادر کننده بزرگ سلاح‌های متعارف بزرگ

در ۲۰۰۳ - ۱۹۹۹

(به نسبت صادرات جهان)

۳۴ درصد	ایالات متحده آمریکا
تقریباً ۳۰ درصد	روسیه
۷ درصد	فرانسه
تقریباً ۶ درصد	آلمان
۵ درصد	انگلیس

روند نقل و انتقال سلاحهای متعارف بزرگ ۲۰۰۳ - ۱۹۹۴

شاخص تغییر ارزش بر اساس میلیارد دلار با احتساب نرخ

ثابت ۱۹۹۰

این نمودار کل مبالغ سالانه و منحنی تغییر متوسط پنج

ساله را نشان می‌دهد. نرخ متوسط هر پنج سال در آخرین سال

هر دوره پنج ساله مشخص شده است.

دفاع موشکی بالستیک

- در سال ۲۰۰۳ وزارت دفاع آمریکا تحقیق و توسعه و برنامه‌های تدارکاتی آغاز نصب سیستم دفاع موشکی اولیه در قلمرو آمریکا را تسریع کرد.

- انتقادات زیادی نسبت به این امر وجود داشت که وزارت دفاع نصب سیستم‌های ضد موشکی را عجولانه و بدون آزمایش کافی و اثبات عملکرد موثر آنها پیگیری می‌کند.

- یک قرارداد مطالعاتی برای بررسی یک سیستم دفاع موشکی برای حفاظت از قلمرو کشورهای اروپایی عضو این سازمان و نیز نیروهای حافظ صلح آن در مقابل حمله موشک‌های بالستیک میانبرد بسته شد.

- روسیه و آمریکا همچنان به بحث بر سر امکان همکاری دفاعی موشکی ادامه دادند.

- اسرائیل سیستم ضد موشک آرو ۲ را که به طور مشترک با آمریکا آن را گسترش داده، باز آزمایش کرد. این سیستم محصول هماهنگی در زمینه برنامه‌های دفاع موشکی است.

- ژاپن قصد خود مبنی بر ایجاد دفاع موشکی چندلایه با همکاری آمریکا را اعلام کرد.

- علاقه بین‌المللی فزاینده نسبت به سیستم‌های دفاع موشکی تا حدی به قصد برخی از کشورها به افزایش همکاری صنایع دفاعی آنها با آمریکا برمی‌گردد. عامل دیگر نیز نگرانی از اشاعه موشک‌های بالستیک کوتاه و میانبرد در شرق آسیا، جنوب آسیا و خاورمیانه می‌باشد.

صادرکنندگان تکنولوژی موشک بالستیک

- در خصوص اشاعه موشکهای بالستیک یک نگرانی جدی به ویژه در بین کشورهای غربی وجود دارد. این موشکها عموماً در صورت تجهیز به کلاهکهای هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی تنها دارای کاربرد نظامی خواهند بود.

- بسیاری از کشورهای دارای برنامه‌های موشکی از قابلیت سلاحهای کشتار جمعی نیز برخوردار بوده و یا بدان مظنون هستند.

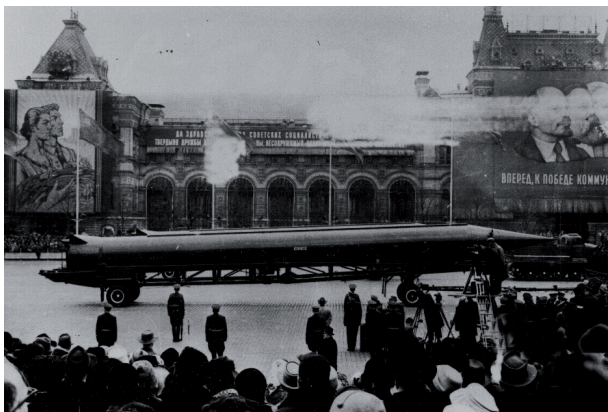
- صادرات موشک یکی از منابع مهم درآمد کره شمالی به عنوان عرضه کننده این موشکها و تکنولوژی مربوطه می‌باشد. آمریکا نیز در چندین معامله فروش موشک بالستیک و تکنولوژی آن دست داشته است.

- چین، روسیه و اوکراین نیز از صادرکنندگان تکنولوژی موشک بالستیک هستند. بسیاری از معاملات تکنولوژی موشک بالستیک که اروپا در آن دخالت داشت، به پایان رسیده و هم‌اکنون اروپاییها به منظور پیشگیری از شرکت در این معاملات کنترل صادرات را پذیرفته‌اند.

- تلاش برای کاهش تعداد صادرکنندگان موشک بالستیک و تکنولوژی مربوطه با موفقیت‌هایی همراه بوده است. موشکهای بالستیک، به خصوص با برد بالای ۱۵۰۰ کیلومتر سیستمهای پیچیده‌ای هستند. کشورها اغلب برای توسعه آنها نیازمند کمک می‌باشند و بسیاری از عناصر کلیدی تکنولوژی مورد نیاز کاملاً ویژه می‌باشند.

- دسترسی به اطلاعات برنامه‌های موشکی عراق و لیبی آگاهی از تجارت موشکهای بالستیک و تکنولوژی مربوطه را

افزایش داده و به اقدامات عدم اشاعه کمک خواهد کرد. جنگ علیه تروریسم به کنترل بر نقل و انتقالات مالی و نیز حمل و نقل تسلیحات و جنگ‌افزارها کمک کرده و در نتیجه بر کاهش ابهام مربوط به برنامه‌های موشکی تاثیر گذاشته است.

نوآوری نظامی در علم و تکنولوژی: آمریکا و اروپا

- امروزه کشورهای بزرگ تولید کننده تسلیحات به طور فزاینده‌ای از علم و تکنولوژی برای اهداف نظامی استفاده می‌کنند؛ این پدیده، نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی نامیده می‌شود. در این نوآوری وزارتخانه‌های دفاع، نیروهای مسلح و سازمانهای تحقیقات بنیادی و کاربردی و آزمون توسعه تکنولوژی دخالت دارند. - حداقل بعد از جنگ جهانی دوم آمریکا به عنوان تولید کننده استاندارد از پدیده نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی استفاده کرده است.

- در بین تولید کنندگان بزرگ اسلحه اروپا، انگلستان بیش از همه بر پدیده نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی تاکید کرده است. - نبود یک سیاست نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی در اروپا - بر خلاف سیاست امنیتی و دفاعی مشترک - به دلایل زیر برمی‌گردد: رقابت ملی در داخل اروپا، توجه نسبی کمتر به دفاع به عنوان یک وظیفه اروپا و عدم تقسیم صریح وظایف و اختیارات بین قطبهای اتحادیه اروپایی.

- هنوز جای این پرسش است که آیا نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی برای تامین تواناییهای مربوط به آمل اتحادیه اروپایی کافی است؟ استفاده از نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی خارجی می‌تواند به تقویت تواناییهای ملی اروپا و برنامه‌های تحقیقاتی بین‌المللی کمک کند.

- تغییر جهت به سوی نوآوری نظامی مبتنی بر علم و تکنولوژی نتایج درازمدتی در زمینه‌های اطلاعات و شفافیت، نخبگان تحقیقاتی، ایجاد موازنه بین همکاری، رقابت و کنترل تکنولوژی توسط دوست و دشمن خواهد داشت.

روندهای مهم کنترل تسلیحات و عدم اشاعه

- در سال ۲۰۰۳ چندین مورد از فعالیتهای تسلیحاتی پیشین آشکار شد. این امر نیاز به اطلاعات دقیق از توسعه برنامه‌های سلاحهای هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی را روشن می‌سازد. در مورد عراق روشن شد که ارزیابیهای پیشین از فعالیتهای تسلیحاتی این کشور نادرست بوده‌اند.

- رژیمهای چندجانبه کنترل تسلیحات در مورد شیوه شناسایی و نحوه برخورد با نقض مقررات مربوطه، به پیشرفتهایی اندک دست یافتند.

- در ماه می ۲۰۰۳ رئیس جمهور بوش *ابتکار امنیت اشاعه*^۲ را مطرح کرد که براساس آن رهگیری کشتیها، هواپیماها و ماشینهای مظنون به حمل سلاحهای کشتار جمعی، موشکهای بالستیک و تکنولوژی مربوطه به و یا از کشورهایی که خطر اشاعه از سوی آنها وجود دارد، پیش‌بینی شده است. مبنای حقوقی این ابتکار مورد مشاجره است، اما این ابتکار می‌تواند هماهنگی بین‌المللی در زمینه کنترل صادرات را تقویت کند. برای تعیین دامنه شمول این ابتکار، اصول راهنمای رهگیری در تاریخ ۴ سپتامبر مورد موافقت قرار گرفت.

- در تاریخ ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳ اتحادیه اروپایی استراتژی خود در مبارزه با اشاعه سلاحهای کشتار جمعی را تصویب کرد که توجه ویژه کشورهای عضو به عدم اشاعه را تضمین می‌کند.

- کنترل تسلیحات عمدتاً بر مدیریت خطرات ناشی از سلاحهای موجود دولتها متمرکز است. در سال ۲۰۰۳ استفاده از مکانیسمهای حقوقی برای مدیریت دو تهدید مورد بررسی قرار گرفت: سلاحهای موجود در اختیار بازیگران غیردولتی؛ و استفاده از ابزار و تکنولوژیهایی که به طور سنتی جنگ‌افزار محسوب نمی‌شوند.

1- NBC: nuclear, biological and chemical (weapons)

2- PSI: Proliferation Security Initiative

کنترل سلاحهای هسته‌ای و عدم اشاعه

- رژیم عدم اشاعه در سال ۲۰۰۳ با چالشهای جدی مواجه شد. قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای با خروج رسمی کره شمالی از قرارداد و اعلام دارا بودن توانایی سلاح هسته‌ای دچار آسیب جدی گردید. گفت‌وگوهای حل این بحران نیز پیشرفتی نداشت.

- شواهدی به دست آمد که ایران مخفیانه به دنبال به دست آوردن تکنولوژی سوخت هسته‌ای دارای قابلیت کاربرد نظامی بود، بدون این که فعالیتهای مزبور را به آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اعلام کند. ایران پروتکل الحاقی به قرارداد پادمان هسته‌ای را امضا و اعلام کرد که تمام فعالیتهای غنی‌سازی اورانیوم و فرآوری مجدد را به تعویق درخواهد آورد.

- کنگره آمریکا ممنوعیت ۱۰ ساله تحقیق بر روی سلاحهای هسته‌ای کوچک را برداشت.

- تیمهای بازرسی سازمان ملل به جست‌وجو برای یافتن شواهد سلاحهای کشتار جمعی عراق ادامه دادند. گروه تحقیقات عراق در گزارشی اعلام کرد که عراق قصد دستیابی به سلاحهای هسته‌ای را داشت، اما تحلیلگران گزارشهای متعدد دیگری منتشر ساختند که دربرگیرنده انتقاد از ارزیابیهای اطلاعاتی آمریکا درباره تواناییهای هسته‌ای عراق در زمان قبل از جنگ بود.

- قرارداد کاهش سلاحهای تهاجمی استراتژیک از سوی آمریکا و روسیه تصویب و لازم‌الاجرا شد. طبق این قرارداد طرفین متعهد شده‌اند که تعداد کل کلاهکهای هسته‌ای نصب شده خود را تا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۲ به ۱۷۰۰ تا ۲۲۰۰ کلاهک کاهش دهند.

- یک تحول مثبت اعلام کنارگذاری و از کار انداختن برنامه سلاحهای کشتار جمعی لیبی و امکان راستی‌آزمایی آنها بود. لیبی قرارداد منع جامع آزمایشهای هسته‌ای را نیز تصویب کرد.

1- IAEA: International Atomic Energy Agency

2- CTBT: Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty

نیروهای هسته‌ای جهان: تعداد کلاهکهای هسته‌ای تا ژانویه ۲۰۰۴

کشور	اولین سال آزمایش	تعداد کلاهکها
ایالات متحده	۱۹۴۵	۷۰۰۶
روسیه	۱۹۴۹	۷۸۰۲
انگستان	۱۹۵۲	۱۸۵
فرانسه	۱۹۶۰	۳۴۸
چین	۱۹۶۴	۴۰۲
هند	۱۹۷۴	۳۰-۴۰
پاکستان	۱۹۹۸	۳۰-۵۰
اسرائیل	-	تقریباً ۲۰۰
جمع کل		تقریباً ۱۶۰۳۳

- کلاهکهای هسته‌ای مستقر فعال آمریکا شامل ۵۸۸۶ کلاهک استراتژیک و ۱۱۲۰ کلاهک غیراستراتژیک می‌باشد. روسیه نیز ۴۴۲۲ کلاهک استراتژیک و ۳۳۸۰ کلاهک غیراستراتژیک دارد. تصور می‌شود که تنها بخشی از زرادخانه‌های هسته‌ای هند، اسرائیل و پاکستان فعال هستند.

- تا اوایل سال ۲۰۰۴ حدود ۱۶۰۳۳ کلاهک نصب شده بودند. در صورت شمارش تمام کلاهکهای موجود پنج قدرت هسته‌ای، بر طبق قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای^۱

- شامل قطعات یدکی نصب نشده، کلاهکهای ذخیره شده در انبارهای فعال و غیرفعال و هسته‌های پلوتونیوم ذخیره شده - تعداد آنها به ۳۶۵۰۰ کلاهک می‌رسد.

1- NPT: Non-Proliferation Treaty

سلاحهای میکروبی و شاخصهای بالقوه فعالیت‌های مربوط به سلاحهای میکروبی

- پیشرفتهای بیوتکنولوژی اخیر می‌تواند یک نیروی محرک برای تلاش جهت به دست آوردن تواناییهای سلاحهای میکروبی بوده و امکانی جدید برای سوءاستفاده‌های نظامی و تروریستی باشند.

- امروزه پژوهشگران روش‌شناسی، استانداردی برای تغییر ظاهر ژنتیک یک ارگانیسم در اختیار دارند. پیشرفت سریع بیوتکنولوژی می‌تواند به گروه جدیدی از جنگ‌افزارهای میکروبی رهنمون شود که برای هدف قرار دادن سیستمهای بیولوژیک خاص انسان در سطح مولکولی استفاده شوند. در نتیجه عوامل سنتی جنگهای میکروبی تغییر کرده و دفاع دشوارتر می‌گردد.

- تمایز بین فعالیت‌های تحقیقاتی مجاز و یا منع شده بر طبق کنوانسیون سلاحهای میکروبی و سمی دشوار است. از نقطه نظر فنی و علمی هیچ شیوه خاصی برای تمایز دقیق میان فعالیت‌های مجاز و منع شده وجود ندارد، اما مجموعه‌ای از شیوه‌ها می‌تواند این امر را عملی سازد.

- به منظور شناسایی و منع فعالیت‌های ممنوعه، فهم بهتر این تهدیدات امنیتی لازم است و نیز شفافیت فعالیت‌های تحقیق و توسعه برای حفاظت از افراد در مقابل سلاحهای میکروبی باید افزایش پیدا کند. به منظور کمک به تقویت کنوانسیون سلاحهای سمی و میکروبی، تمام برنامه‌های دفاعی میکروبی به عنوان بخشی از مبادله اطلاعات سالانه، که دارای الزام سیاسی است، می‌بایست اعلام شوند.

پیشرفتهای جنگ شیمیایی و میکروبی و کنترل تسلیحات
 - در سال ۲۰۰۳ دولتهای عضو کنوانسیون سلاحهای میکروبی و سمی نشستی به منظور ارزیابی اجرای مقررات کنوانسیون و اقدامات ملی امنیت و نظارت بر پاتوژنها و سمها برگزار کردند.

- اولین کنفرانس دولتهای عضو کنوانسیون سلاحهای شیمیایی^۱ برگزار شد و به منظور اطمینان از اجرای تعهدات دولتهای عضو یک طرح اقدام به اجرا گذاشته شد.

- دولتهای عضو کنوانسیون سلاحهای شیمیایی میبایست بر پیشرفتهای علمی و تکنولوژیک خود نظارت کرده و نسبت به اجرای آئین کار سازمان کنوانسیون سلاحهای شیمیایی^۲ اطمینان حاصل نمایند. به عنوان مثال، اگر سازمان کنوانسیون سلاحهای شیمیایی به طور رسمی اجرای مقررات ناظر بر سلاحهای غیرکشنده و ناتوانساز را بررسی نکند و با سیاستهای مربوطه موافقت نکند، این خطر به وجود میآید که قضاوت در مورد اجرای واقعی مقررات براساس عملکرد مشخص خواهد شد و نه سیاستها.

در عراق هیچ ذخیره سلاح شیمیایی و میکروبی ممنوعه پیدا نشد و قابل اطمینان بودن ارزیابیهای اطلاعاتی مربوطه به زیر سؤال رفت.

- لیبی اعلام کرد که برنامههای هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی مرتبط با موشکهای خود را اعلام خواهد کرد و به عضویت تمام رژیمهای چندجانبه خلع سلاح و کنترل تسلیحات

1- CWC: Chemical Weapons Convention

2- OPCW: Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons

مربوطه درخواست خواهد آمد. افشای برنامه‌های مزبور به دنبال ماهها مذاکره لیبی با مقامات انگلیسی و آمریکایی صورت گرفت. تصمیم لیبی نشان می‌دهد که ائتلاف دولتهای مشخص برای مقابله با نگرانی‌هایی خاص تحت شرایطی معین می‌تواند موثر واقع شود.

اپیدمی سارس: کنترل بیماریهای مسری و تهدید سلاحهای میکروبی

- گسترش سریع بیماری سارس در سال ۲۰۰۳ به دلیل تاثیر سوء آن بر اقتصاد و سیستمهای بهداشتی از سوی برخی از کشورها یک تهدید امنیت ملی تلقی شد.

- سارس به نگرانیهایی در مورد تهدید بالقوه استفاده از بیماریهای مسری به عنوان یک شیوه جنگی دامن زد. این نگرانی از زمان حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر در آمریکا افزایش یافته است.

- تجربه به دست آمده از سارس نشان داده است که در سایه رهبری قوی، کارشناسان متخصص از گوشه و کنار جهان می‌توانند پاتوژنهای مسری را شناسایی و مهار کنند. بهترین استراتژی برای مبارزه با بیماریهای مسری در آینده تقویت نهادهای مسئول کنونی برای افزایش آمادگی و توان مقابله در سطح ملی و نیز اعطای مسئولیت مهار بیماریها، شناسایی بیماریها و اعمال نظارت در موارد اضطراری است.

- به منظور ایجاد ارتباط میان کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک و سمی با اقدامات خاص مبارزه علیه بیماریهای مسری، اقداماتی همچون تدوین یک برنامه جهانی شناسایی بیماریها پیشنهاد شده است.

- به منظور مقابله موثر با خطرات امنیتی ناشی از بیماریهای مسری، رهبری جهانی سازمان ملل و یک همکاری بین‌المللی گسترده لازم است.

کنترل سلاحهای متعارف

- بیش از چهار سال پس از امضای موافقتنامه تعدیل کنوانسیون نیروهای متعارف اروپا^۱ فرآیند کنترل سلاحهای متعارف در اروپا به بن‌بست رسیده است و دولتهای عضو از تاثیر سوء آن بر امنیت منطقه‌ای نگرانند.

- نگرانی روسیه در مورد تداوم نفوذ سیاسی خود بر مناطق جنوبی خود مانعی بر سر راه تامین خواسته‌های غربیها بر طبق قرارداد سلاحهای متعارف بوده و موضع کلی روسیه در همکاری با غرب را به چالش می‌کشد.

- تلاشهای سازمان امنیت و همکاری اروپا در مبارزه علیه تروریسم، دولتهای عضو را به پیشنهاد ابتکاراتی جدید درباره کنترل تسلیحات رهنمون شده است. از جمله این ابتکارات می‌توان به برداشتن مهمات اضافی و اقدام درباره سیستمهای دفاع هوایی قابل حمل توسط نفرات اشاره کرد.

- در آمریکای لاتین، تلاش برای افزایش اقدامات اطمینان‌ساز و ایجاد امنیت^۲ در چارچوب سازمان کشورهای آمریکایی پیشرفت داشته است. در اجلاس ویژه این سازمان درباره امنیت، یک مفهوم جدید برای امنیت منطقه با تاکید بر تهدیدات نوین همچون تروریسم، فساد و جنایات سازمان یافته اتخاذ شد.

- در سال ۲۰۰۳ چهار کشور جدید به عضویت پیمان آسمانهای باز درآمدند و چهار کشور دیگر نیز در حال طی فرآیند عضویت هستند.

1- CFE: (Treaty on) Conventional Armed Forces in Europe

2- CSBM: confidence- and security-building measure

- پروتکل پنجم کنوانسیون سلاحهای متعارف خاص^۱ درباره مواد منفجره باقی مانده از زمان جنگ و نقل و انتقال مینهای ضدخودرو نشان دهنده فشار مداوم بر روی دولتها برای کاهش عواقب استفاده از سلاح علیه غیرنظامیها است.

1- CCW: Certain Conventional Weapons (Convention), also called the 'Inhumane Weapons' Convention

کنترل نقل و انتقالات و برنامه‌های انهدام

- در سال ۲۰۰۳، رژیم‌های بین‌المللی کنترل صادرات بر چالش‌های مربوط به آمادگی برای برخورد با بازیگران غیردولتی، همچون تروریستها و پیشگیری از دستیابی آنها به سلاحهای کشتار جمعی و سیستمهای دفاع هوایی قابل حمل توسط نیروها تمرکز داشتند.

- دولتهای عضو ترتیبات واسنار^۱ برای بار دوم به ارزیابی این ترتیبات پرداخته و در مورد اعمال برخی تغییرات مهم در اساسنامه توافق کردند. آنها مقررات مربوط به کنترل صادرات سیستمهای دفاع هوایی قابل حمل توسط نیروها را تشدید کرده و واسطه‌گری و نیز تجهیزاتی را که مشمول کنترل نبودند به فهرست مربوطه اضافه کردند.

- گروه استرالیا ۱۴ پاتوژن انسانی قابل استفاده در برنامه‌های سلاحهای کشتار جمعی را به فهرست موارد کنترلی بیولوژیک خود اضافه کرد. این گروه به تلاش خود برای پیشگیری از کسب سلاحهای شیمیایی و میکروبی توسط تروریستها ادامه داد.

- اتحادیه اروپایی بازنگری واقعی نسبت به فرآیند ارزیابی اقدامات کنترل ملی صادرات مواد دارای کاربرد دوگانه را آغاز کرده و نیز دستورالعمل اتحادیه در خصوص صادرات اسلحه را به طور اساسی بازنگری نمود.

- در سال ۲۰۰۳، دولتهای عضو برنامه مشارکت جهانی برای سلاحها و مواد کشتار جمعی که از سوی گروه هشت مطرح شده است، توانستند به برخی از موانع اجرای پروژههای همکاری در کاهش تهدیدات^۱ فائق آیند.

رژیمهای چندجانبه کنترل صادرات و تعداد اعضای آنها تا اول ژانویه ۲۰۰۴

۳۳	گروه استرالیا
۳۳	رژیم کنترل تکنولوژی موشکی ^۲
۴۰	گروه عرضه کنندگان هسته‌ای ^۳
۳۳	ترتیبات واسنار
۳۵	کمیته زانگر

1- Cooperative Threat Reduction

2- MTCR: Missile Technology Control Regime

3- NSG: Nuclear Suppliers Group

خروج از قراردادهای کنترل تسلیحات

در سال ۲۰۰۳ کره شمالی از قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای خارج شد. آمریکا نیز که در سال ۲۰۰۱ قصد خراج از پیمان ضد موشک بالستیک^۱ را اعلام کرده بود، در سال ۲۰۰۲ از آن خارج شد. کره شمالی تنها پس از نقض مقررات قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای یادداشت خروج را صادر کرد در حالی که آمریکا با ارزیابی برنامه‌های دفاع موشکی و به عنوان اقدامی پیشگیرانه و به منظور خودداری از نقض مقررات پیمان ضد موشک بالستیک یادداشت خروج از این پیمان را صادر کرد.

- اقدامات کره شمالی و آمریکا در تاریخ نوین قراردادهای بین‌المللی کنترل تسلیحات بی‌سابقه بود و سؤالاتی بنیادین درباره نقش قرارداد به عنوان ابزار حقوقی الزام‌آور برای کنترل تسلیحات مطرح کرد.

- وقتی کره شمالی از قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای خارج شد، چندین دولت و سازمان بین‌المللی مراتب تاسف خود را ابراز داشتند، اما دولت‌های امین این قرارداد بیانیه‌ای صادر نکرده و شورای امنیت سازمان ملل نیز به صدور قطعنامه اقدام نکرد.

- در سال ۲۰۰۲ خروج آمریکا از پیمان ضد موشک بالستیک نیز عکس‌العملی در پی نداشت. روسیه نسبت به اقدام آمریکا ابراز تاسف کرد، ولی به طور علنی دلایل خروج یکجانبه از قرارداد را به چالش نکشید.

- اقدام به خروج از قراردادهای کنترل تسلیحات می‌تواند رویه‌ای برای آینده ایجاد کرده و شاید به نوعی آستانه خروج از قرارداد و اتمام مقررات الزام‌آور را کاهش بدهد. این امر به نوبه خود به ضرر منافع مربوط به ثبات و قابلیت پیش‌بینی در روابط بین‌الملل است.

1- ABM: anti-ballistic missile

قراردادهای خلع سلاح و کنترل تسلیحات و قراردادهای حقوق بشردوستانه در زمینه منازعات مسلحانه که تا ژانویه ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا شده‌اند:

(۱۹۲۵) پروتکل منع استفاده از گازهای خفه کننده، سمی و دیگر گازها در جنگ (پروتکل ژنو)

(۱۹۴۸) قرارداد هماهنگی در موضوعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به منظور دفاع مشروع بین دولتهای اروپای غربی (قرارداد بروکسل)

(۱۹۴۸) کنوانسیون منع و مجازات جرم نسل‌کشی (کنوانسیون نسل‌کشی)

(۱۹۴۹) کنوانسیون ژنو (چهارم) در حمایت از افراد غیرنظامی در زمان جنگ

(۱۹۵۴) پروتکل الحاقی به قرارداد ۱۹۴۸ بروکسل (توافقات پاریس در مورد اتحادیه اروپای غربی)

(۱۹۵۹) قرارداد آنتارکتیک

(۱۹۶۳) قرارداد منع آزمایش سلاحهای هسته‌ای در جو و ماورای جو و زیر آب (قرارداد منع ناقص آزمایشهای هسته‌ای)^۱

(۱۹۶۷) قرارداد اصول حاکم بر فعالیتهای دولتها در اکتشاف و استفاده از ماورای جو شامل ماه و دیگر اجرام آسمانی (قرارداد ماورای جو)

1- PTBT: Partial Test Ban Treaty

- (۱۹۶۷) قرارداد منع سلاحهای هسته‌ای در آمریکای لاتین
و منطقه کارائیب (قرارداد تلاتولکو)
- (۱۹۶۸) قرارداد منع اشاعه سلاحهای هسته‌ای
- (۱۹۷۱) قرارداد منع استقرار سلاحهای هسته‌ای و دیگر
سلاحهای کشتار جمعی در بستر دریا و کف اقیانوسها و خاک
زیر آن (قرارداد بستر دریا)
- (۱۹۷۲) کنوانسیون منع، توسعه، تولید و ذخیره سازی
سلاحهای میکروبی و سمی و انهدام آنها (کنوانسیون سلاحهای
میکروبی و سمی)
- (۱۹۷۴) قرارداد محدودسازی آزمایشهای هسته‌ای زیر زمین
(قرارداد منع آزمایش آستانه‌ای)
- (۱۹۷۶) قرارداد انفجارهای هسته‌ای زیرزمینی برای مقاصد
صلح جویانه (قرارداد انفجارهای هسته‌ای صلح جویانه)
- (۱۹۷۷) کنوانسیون منع استفاده نظامی و یا دیگر بهره‌برداریهایی
خصم‌جویانه از شیوه‌های تغییر محیطی (قرارداد انموند)
- (۱۹۷۷) پروتکل اول حمایت از قربانیان منازعات مسلحانه
بین‌المللی الحاقی به کنوانسیونهای ۱۹۴۹ ژنو
- (۱۹۷۷) پروتکل دوم حمایت از قربانیان منازعات مسلحانه
غیربین‌المللی الحاقی به کنوانسیونهای ۱۹۴۹ ژنو
- (۱۹۸۰) کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای
- (۱۹۸۱) کنوانسیون منع یا محدود سازی استفاده از
سلاحهای متعارف خاص دارای آثار رنج‌آور بیش از حد و یا

کورکورانه (کنوانسیون سلاحهای متعارف خاص یا کنوانسیون
سلاحهای غیرانسانی)

(۱۹۸۵) قرارداد منطقه عاری از سلاحهای هسته‌ای در

پاسیفیک جنوبی (قرارداد راروتونگا)

(۱۹۸۷) قرارداد انهدام موشکهای میانبرد و کوتاه برد

(۱۹۹۰) قرارداد نیروهای مسلح متعارف در اروپا

(۱۹۹۱) قرارداد کاهش و محدود سازی سلاحهای تهاجمی

استراتژیک (قرارداد استارت یک)

(۱۹۹۲) قرارداد آسمانهای باز

(۱۹۹۲) بیانیه نهایی مذاکرات در خصوص توانایی پرسنلی

مربوط به نیروهای مسلح متعارف در اروپا

(۱۹۹۳) کنوانسیون منع توسعه، تولید، ذخیره سازی و

استفاده از سلاحهای شیمیایی و انهدام آنها (کنوانسیون

سلاحهای شیمیایی)

(۱۹۹۵) قرارداد منطقه عاری از سلاحهای هسته‌ای در

جنوب شرق آسیا (قرارداد بانکوک)

(۱۹۹۶) قرارداد اقدامات اطمینان سازی و تامین امنیت در بوسنی

و هرزگوین فدراسیون بوسنی و هرزگوین و جمهوری سرپسکا

(۱۹۹۶) پروتکل اصلاحی دوم مبنی بر منع یا محدود سازی

مین، تله‌های انفجاری یا ابزارهای دیگر الحاقی به کنوانسیون

سلاحهای متعارف خاص

(۱۹۹۶) قرارداد کنترل تسلیحات محلی در یوگسلاوی
(صربستان و مونته نگرو)، بوسنی و هرزگوین، و کرواسی
(قرارداد فلورانس)

(۱۹۹۷) قرار منع تولید و قاچاق سلاحهای گرم، مهمات،
مواد منفجره و دیگر مواد مربوطه در قاره آمریکا

(۱۹۹۷) کنوانسیون منع استفاده، ذخیره سازی، تولید و نقل
و انتقال مینهای ضد نفر و انهدام آنها

(۱۹۹۹) کنوانسیون شفاف سازی دستیابی به سلاحهای
متعارف در قاره آمریکا

(۱۹۹۹) سند ۱۹۹۹ وین در خصوص اقدامات اطمینان و
امنیت ساز

(۲۰۰۱) سند نهایی مذاکرات ماده پنجم ضمیمه 1-B توافق
سال ۱۹۹۵ در مورد چارچوب کلی صلح در بوسنی و هرزگوین
(۲۰۰۲) قرارداد کاهش سلاحهای استراتژیک

قراردادهایی که تا ژانویه ۲۰۰۴ لازم الاجرا نشده‌اند

(۱۹۷۲) قرارداد محدود سازی سیستمهای ضد موشک
بالستیک: تا ۱۳ ژوئن ۲۰۰۲ لازم الاجرا نبود

(۱۹۹۳) قرارداد کاهش و محدود سازی بیشتر سلاحهای
تهاجمی استراتژیک (قرارداد استارت دو)

(۱۹۹۶) قرارداد منطقه عاری از سلاحهای هسته‌ای در
آفریقا (قرارداد پلیندبا)

(۱۹۹۶) قرارداد منع جامع آزمایشهای هسته‌ای

(۱۹۹۹) قرارداد تعدیل قرارداد ۱۹۹۰ در خصوص نیروهای

مسلح متعارف در اروپا

SIPRI

هيٽ امنا

رئيس: سفير رولف اكيوز (سوئڊ)

نايب رئيس: سر ماراڪ گولڊينگ (انگلستان)

ڊڪٽر آلكسي جي آرباتف (روسيه)

ڊڪٽر ويللم اف فان اڪلن (هلند)

ڊڪٽر نبيل العربي (مصر)

رزاى گاته مولر (آمريكا)

پروفيسور هلگا هافتن ڊورن (آلمان)

پروفيسور رونالڊ جي سوترلنڊ (ڪاناڊا)

مدير: آليسون جي ڪي بيلز (انگلستان)

برائى اطلاعات بيشتري با آدرس زير تماس بگيريد:

Stockholm International Peace Research Institute

Signalistgatan 9

SE- 169 70 Solna

Tel: + 46 8 / 655 97 00

Fax: + 46 8 / 655 97 33

E-mail: sipri@sipri.org

Internet URL: <http://www.sipri.org>

SIPRI

Yearbook

2004

**Armaments,
Disarmament and
International
Security**